

takšni uporabi »resnice«, ki nam je nekaj njenih dejanskih sestavin tudi prikrla. Po znanem Mc Luhanovem načelu, da je vsaka informacija dezinformacija.

Propaganda seveda mora opravičiti človeške žrtve. Te so v vsaki vojni in v vsaki manipulaciji z ljudmi, kar politika v svojem negativnem bistvu je, najbolj sporne in moralno problematične zato, ker so dokončne. Človeškega življenja ni mogoče vrniti, ko se izkaže, da »zgodovinski« cilji, za katerega so bila žrtvovana, ni bil resnični cilj, da je bil celo zmota in da so žrtve zanj padale tudi po pomoti. Žal nas zgodovina uči, da žrtve niso bile vredne cilja, za katerega so bile žrtvovane. Že po nekaj desetletjih nove generacije postavijo nove cilje in zanje je spet treba žrtvovati nova življenja. Je to človekova usoda? Večna in nespremenljiva?

Politična in nacionalistična homogenizacija sta med obravnavano vojno terjali tudi prve moralne žrtve v novinarskih krogih. Odstavitev tega ali onega časopisnega urednika ni nepomembno dejanje. Še bolj daljnosežna je vzpostavitev enoumja v novinarskih vrstah, ko nenadoma vsi začno misliti enako, ko nenadoma nihče ne more več tvegati, da bi mislil po svoje, različno od drugih in ko različnost ni več legitimna. V takšnih razmerah tudi pluralistična, parlamentarna demokracija ni jamstvo resnično demokratičnega razvoja.

Sicer pa je razumljivo, da razmerja na enem delu družbenega življenja ne morejo biti kakovostno bistveno različna od tistih na drugih področjih. Družba je celota. Če se ta ne more konstituirati iz različnosti, so njene razvojne možnosti omejene. In dobljena bitka še ne pomeni, da je dobljena vojna. Odločilna bo vendarle vojna na gospodarskem področju. Tu pa se prava konfrontacija nikakor ne more začeti. Realno podlago našega razvoja in naše osamosvojitve za kratek čas lahko nadomestimo s propagandnimi in drugimi psihološkimi učinki na čustveni pogon, trajnejših učinkov pa vendarle ne zagotavljajo.

Značilnost naše vojne je bila tudi v tem, da je bila na svoj način generacijska vojna, vojna tistih delov novih generacij, ki se odrekajo narodnoosvobodilni tradiciji, ki ne priznavajo kontinuitete narodnoosvobodilnega boja oziroma poskušajo vzpostaviti svojo, novo zgodovino. Čeprav enobejevske izkušnje v tej vojni skoraj niso javno omenjali, pa je bila dejansko prisotna neprimerno bolj, kot si to vladajoča politika upa priznati. Tudi takšno prilaščanje ali namerno pozabljanje zgodovine ne zagotavlja, da smo že prerasli v zgodovinski narod in da imamo zgodovino, v kateri sta vsaka generacija in vsaka politična usmeritev dobili tisto mesto, ki ga objektivno zaslužita. Naš dejanski odnos do lastne zgodovine je še vedno vir sporov in nasprotovanj. To pa pomeni, da ostaja sporna tudi sedanjost.

MOJCA DRČAR-MURKO

Brez evropskega dežnika za reševanje regionalnih kriz

Zvonjenje k toči (»širjenje privlačnosti cone nemške marke«), občasni klici »Primate tatu!« (Nemčijo, ki je v jugoslovanski krizi prvič oblikovala samostojno politiko) in obupni pozivi k rigorozni skupnostni mednarodni politiki so v italijan-

skem tisku zanesljiv zunanji merilnik tresljajev, ki jih je zabeležila naša soseda s koncem dvopolne svetovne ureditve – pa tudi strahu, da bi jo dosedanja neavtonomnost v zasledovanju samostojno opredeljenih nacionalnih ciljev lahko potisnila na obrobje preureditvenega dogajanja v Evropi.

Odsotnost strategije, ki se nadomešča z veliko hrupa okoli manifestativnih zunanjepolitičnih idej, kot je bila »pentagonala« (oziroma pozneje heksagonala) ali sredozemska helsinška varnostna konferenca, je v bistvu prvi odgovor na vprašanje, zakaj je Italija v razmerju z Jugoslavijo zastopnica najbolj konzervativnega pogleda (se pravi ohranitve države »skoraj« za vsako ceno). Konserviranje helsinškega statusa quo (prav s strani Italije navdušeno podprt s pariško listino oziroma podreditvijo pravice do samoodločbe načelu o nespremenljivosti meja) je za Italijo v tem prehodnem obdobju v Evropi zagotovilo varne udobnosti in prelaganje njune reforme procesa političnega odločanja na prihodnji čas.

Po zalivski vojni je jugoslovanski konflikt druga vojna po koncu dvopolnega obdobja. V primerjavi z zalivsko vojno je globalni interes ZDA za poseganje vanjo neprimerno manjši, kar pušča prostor za nastajanje skupnostne evropske politike. Podobno je le to, da so (ZDA) države Evropske skupnosti tudi tokrat razvrstile v gosji red. Že v zalivski vojni se je vsak odločal po svoje, čeprav v okviru načelno skupne akcije, in tudi v našem primeru se za »skupnimi« stališči zaznavajo posebni nacionalni interesi. Nekateri vidijo razrešitev konflikta samo v priznanju, da je jugoslovanska federacija prenehala obstajati, torej v priznanju njenih naslednic; drugi poudarjajo veljavo pravice narodov do samoodločbe, tretji pa vztrajajo pri konfederalnem državnem okviru, čeprav bi pomenil restavracijo starega režima in nadproporcionalno močno silo, ki bi bila po logiki svojega nasilnega nastanka v konfliktu s sosednjimi državami.

Dejstvo je, da napredek na področju ekonomsko-funkcionalne integracije ni pripeljal do »višjega« interesa Evropske skupnosti nad nacionalnimi interesi držav. Ni videti, da bi se kaj takega lahko zgodilo tudi v bližnji prihodnosti. Ker konec dvopolnosti in blokavske delitve vplivnih območij, ki sta skrbeli za red, proizvajata krize, je mogoče predvideti, da bo skupnostno politiko vnaprej teže oblikovati kot doslej. Politična unija, ki naj bi imela poleg skupne zunanje politike tudi obrambno funkcijo (to je mogoče brati predvsem kot skupno stališče do konfliktov zunaj njenega območja, v katerih naj bi posredovala), je skratka pred praktično preizkušnjo. Del italijanskega opiranja na konservativno stališče do Jugoslavije se skriva v bojznosti, da bi razpad Jugoslavije spremenil dinamiko nastajanja politične unije, v kateri se udobno počuti: vroče kostonje so vedno pobirali iz ognja drugi. Zdaj se zdi, da se ravno s priznanjem sprememb v Jugoslaviji začenja resna politična in diplomatska bitka, ki bo na novo opredelila ravnotežja in razdelila vplivna območja.

V obdobju dvopolnosti odsotnost avtonomne zunanje politike ni bila velika tragedija; bila je cena, dokaj sprejemljiva, za katero si je Italija kupila vojaškopolitično zaščito ZDA. Udoben dežnik, pod katerim je postala pomembna industrijska sila. Mednarodne razmere pa so italijanski položaj spremenile. Zveza z ZDA ni več neposredna in zdaj iz najrazličnejših vzrokov – tudi zato ker preostala globalna sila zelo previdno upravlja svojo popolno oblast – za vsako evropsko situacijo ni več izdelanega ameriškega voditeljskega stališča. Skupnostni dežnik je prešibak in nepopoln, da bi se bilo mogoče še zanesti nanj in zaupati slehernemu od članov skupnosti, da bo naklonjen enovitemu poseganju v mednarodne krize.

Na zunanjo politiko Italije deloma vpliva njen dvojni geopolitični položaj. Po eni strani je to celinska dežela, porinjena v Srednjo Evropo. Dolina reke Pad in

podalpsko območje, kjer živi skoraj polovica prebivalstva in je tam zbrana več kot polovica ekonomskih in finančnih zmogljivosti, pripada tako v zgodovinskem kot kulturnem pomenu osrednji Evropi. Polotoški del Italije, obdan z obeh strani z morjem, je zgodovinsko in kulturno del juga. Italija v tem delu ni celinska, marveč pomorska sila.

Tudi v zunanji politiki – ne le v zgodovini in v strukturi italijanskega političnega sistema – je čutili dvojnost. Vse od združitve Italije v letu 1861 so poskušali povezati ti dve nasprotujoči si dejstvi. Pred prvo svetovno vojno se je zunanja politika opirala na »zavezništvo« z Nemčijo in na »prijateljstvo« z Veliko Britanijo. Zavezništvo so šteli kot obliko jamstva nacionalne varnosti, ker se je po tej poti Italija pojavljala kot srednje velika sila v evropskem koncertu, prijateljstvo pa je bilo usmeritev, s katero je Italija reševala nacionalne interese v Sredozemlju, kamor je naravno težila.

Po drugi svetovni vojni je bila evropska razsežnost – tudi zaradi položaja premagane države, vendar pod posebnim ideološkim pokroviteljstvom ZDA – preurejena v skladu z zahtevami globalne politike Zahoda. Več prostora pa je ostalo na območjih nekdanjega »prijateljstva«, kjer je razvijala in dopolnjevala tradicionalno politiko dvostranskih odnosov z državami ob Sredozemskem morju.

To območje samostojne pobude ni bilo vedno v sozvočju s cilji pakta NATO, ker je v tem okviru italijanska politika nastajala tudi na črti Sever–Jug, ne zgolj ob ločnici Vzhod–Zahod – ali drugače povedano – ni bila samo ideološko motivirana, kakor je bila v Evropi. Šlo je za pravo tradicionalno diplomacijo, ki je oprta na ekonomske interese. Italija ima velik obseg zunanjetrgovinske menjave in je tudi v energetskem pogledu odvisna od tujine. Meril simetrične dvopolnosti, ki so veljala v Evropi, zaradi posebnih nacionalnih interesov Italija ni prenašala na Sredozemlje. Deloma bi lahko rekli, da je s popuščanjem ostrine hladne vojne tako asimetrično stališče uporabila tudi za zunanjo politiko na Balkanu.

Ves čas hladne vojne je Italija veljala za drugorazredno vojaško silo. Zavarovana z jedrskim dežnikom gibčnega odgovora je bila na robu natovske strategije, ki je predvidevala morebitni izbruh tretje svetovne vojne v osrednji Evropi in je zato v Nemčiji tudi nakopičila največje količine orožja in čet.

Odrprt prostor za njeno samostojnejšo zunanjo politiko je bil tako le Sredozemlje, kjer je lahko uresničevala težnje, da bi kdaj postala regionalna sila. V osemdesetih letih se je njena usmeritev začela spreminjati, in to prav na področju obrambne politike. Namesto kopenskih sil na severnih mejah so se s soglasjem vseh strank odločili za večjo pozornost zračnim in pomorskim silam za hitre posege. Po treh desetletjih se je znova začelo govoriti o nacionalnih interesih Italije in v analizah se je začelo pojavljati mnenje, da evropska strategija NATO, fiksirana na Nemčijo, ne ustreza v vseh pogledih ambivalentnemu geopolitičnemu položaju Italije.

Privrženci strateških sprememb so utemeljevali potrebo po radikalni preureditvi italijanske politike – čeprav ni nihče postavljaj pod vprašaj pakta NATO – in je Italija močno podprla zamisel o preraščanju Evropske skupnosti v politično unijo – z dokazovanjem, da je evropski varnostni sistem pustil odprta regionalna in subregionalna »varnostna okna«. Te praznine, torej neustreznost sredstev, s katerimi bi Zahod lahko posredoval v nekem konfliktu, pri katerem se je Italija počutila izpostavljeno, so se pojavljale prav v Sredozemlju, na Bližnjem vzhodu in na Balkanu. Ob pomanjkanju neke skupne strategije se je Italija prilagajala tem razmeram s pragmatičnimi potezami, ki so bile precej odvisne od domišljije in agilnosti posameznih zunanjih ministrov.

Ko se je začel podirati dvopolni sistem, ki je s svojo vertikalno razdelitvijo na Vzhod in Zahod pomenil za Italijo neovrgljivo stalnico, so se Italiji nepričakovano odprli prostori za oblikovanje samostojnejše politike. Aktivnost na jadransko-podonavskem območju je bila del te sprostitev.

Ideja o regionalnem sodelovanju med petimi državami peterokotnika je bila del ideje o pripravi območja za izvoz italijanske tehnologije in južnega sredozemskega povezovanja (Barcelona, Trst in naprej proti vzhodu), toda tudi poskus prevzemanja pokroviteljstva nad državami nekdanje »sive cone« med dvema blokoma v Evropi. Pobuda o koncentričnih krogih, iz katerih naj bi se države tega območja postopoma pridruževale evropskim integracijam, je že sodila v okvir ambicij, da bi postala regionalna sila.

Vzporedno s temi regionalnimi posebnostmi je Italija podpirala zamisel postopnega razvoja evropskega gospodarskega trga v politično unijo z lastno zunanjepolitično strategijo in s sredstvi za utemeljevanje njene prepričljivosti (skupnimi oboroženimi silami, ki bi posegale na območjih skupnega interesa). Usmeritvi naj bi se povezali tako, da bi imela Italija od Skupnosti mandat za koordiniranje južnega obrobja sosedstva ES.

Konstrukcija je bila videti obetavna za prihodnost, dobivala je vlogo mreže, s katero naj bi zajeli posledice razpada sovjetskega satelitskega sistema v Evropi in obvladali mnogovrstne centrifugalne težnje. Do nepričakovane preizkušnje, ki jo je Evropski skupnosti pripravila zgodovina z vojno v Zalivu.

Nekoordiniran način, po katerem so se evropske države vedle do problema, ki ga je zdaj še edina globalna sila opredelila kot grožnjo življenjskim interesom Zahoda, je pokazal podobo resničnega stanja evropske politične integracije. Večina držav članic se po odmiku ameriškega zunanjepolitičnega dežnika v obdobju enopolnosti sploh ni znašla in ni vedela, kaj početi z manevrskim prostrom, ki ga je imela nepričakovano na voljo. Evropska skupnost – nesposobna vodenja lastne politike – se je vrnila k odvisnosti od presoj in akcij ZDA.

V primeru Italije se je odtlej videlo, da država samostojne zunanje politike nima. Država, ki se je štirideset let – zlasti iz notranjih vzrokov – odrekala avtonomni zunanji politiki, iz istih razlogov – značilnosti njenega političnega sistema in ravnotežij moči – tudi zdaj ni pripravljena na to, da bi si jo izoblikovala in uveljavljala.

Spremenjene razmere, zlasti konec »jedrskega miru« – se pravi zamrznjenja vojaško-političnega konflikta med hladno vojno – zahtevajo od Italije oblikovanje samostojne zunanje politike, ker se obnavljajo časi razpršenih nacionalnih interesov in majhnih regionalnih imperializmov, do katerih se je treba opredeliti posamično. To bi se moralo zgoditi tako, da ne bi segli čez Evropsko skupnost ali Atlantsko zvezo, vendarle pa bi v pričakovanju legendarne politične unije, ki se nenehno odmika, varovali lastne politične, ekonomske in varnostne interese.

Italija nima na voljo sredstev, ki bi ustrezala zastavljenim idealnim ciljem. Mogočna scenarija mednarodnih konferenc v tem pogledu kaže vse svoje pomanjkljivosti. Predvsem pa notranje politično življenje ni tako, da bi se lahko akcija iztekla v zeleno smer.

Zelo razpršeni politični sistem, v dognih letih samodejnega razvoja oprt na tisoč kompromisov, preprečuje življenjsko pomembne odločitve. Še več, če je konec dvopolnosti postavil Italijo pred zahtevo osamosvojitve zunanjepolitične strategije, je res tudi to, da je italijanski politični sistem rezultat evropske dvopolne, blokavske ureditve. Vlade, ki slonijo na koalicijah in nimajo notranje povezovalne moči, so zdaj mnogo bolj izpostavljene, kot so bile prejšnje, ki so delovale pod varstvom zunanje zaščite.

Reagiranje Italije na razpadanje Jugoslavije tako v državi sami kot tudi v okviru Skupnosti je notranjo neurejenost precej dobro razkrilo. Strateški cilj ohranitve Jugoslavije, ki ga je Italija do skrajnosti branila v okviru neuspele posredovalne misije Skupnosti, je nastajal iz več kontradiktornih nacionalnih interesov. Eden od teh je bojazen, da bi se nove nacionalne države s pomočjo določenih zaščitnikov iz ES pojavile kot kandidati za sprejem in s tem teoretično in praktično povečevale njihovo težo zaščitnikov; drugi pa je morda strah pred regionalnim imperializmom Srbije in njeno prenapihnjeno, povsem neproporcionalno vojsko, ki bi v morebitni »veliki Srbiji« pomenila neobvladljiv dejavnik stalnih groženj sosedom; ohraniti Jugoslavijo pomeni s tega zornega kota »stalno zaposliti« srbsko vojsko z zadevami v Jugoslaviji (v primeru nasilne obnove hegemonije) in jo torej nevtralizirati kot primer nastajajočega regionalnega imperializma. (Skrajni cinizem nekaterih politikov, ko so odklonili zamisel o posredovalnih oboroženih silah zahodnoevropske unije, ker »bi bilo škoda življenja katerega koli evropskega vojaka«, so nazoren dokaz strateškega interesa prikazati jugoslovansko dogajanje kot državljansko vojno, ne pa kot osvajalno vojno ene od članic konfederacije proti drugim – in s tem pokopati odgovornost z nemočnim dvigom rok pred »neracionalnim klanjem«).

Toda zunanjepolitične strategije niso sestavljene izključno iz realpolitičnih prvin. Kot sinteze realnega in idealnega morajo vsebovati tudi protistrupe proti izključnosti preozkih državnih interesov. Kot je mogoče videti ob koncu septembra 1991, je enostransko sestavljanje teh interesov v celoto, ki je posledica pomanjkanja zunanjepolitičnih alternativnih rešitev preživelemu statusu quo v Evropi, pripeljalo do nemoči posredovanja in s tem vplivanja na razvoj dogodkov. Odločno nasprotovanje priznanju Slovenije in Hrvaške je po eni strani pomagalo Srbiji in vojski prebiti psihološke ovire glede vojne z vsemi sredstvi; z nesposobnostjo ES oblikovati posredniške čete in ustaviti vojsko na pohodu proti hrvaškim ozemljem pa je Italija prispevala k temu, da se je ideal politične unije z ustreznimi skupnostnimi orodji odmaknil v neznano prihodnost.

JANEZ STANIČ

Sovjetska zveza med razpadom in prestrukturiranjem

Po avgustovskem neuspelem prevratu se je v Sovjetski zvezi vsul pravi plaz dogodkov, ki so že vsak zase zares prelomnega, zgodovinskega pomena. Izjemen pospešek je dobil proces dezintegracije dosedanje države, hkrati pa se je začela radikalna demontaža treh stebrov sovjetske oblasti – komunistične partije, politične policije (KGB) ter armade in vojaškoindustrijskega kompleksa.

Gorbačov sem je neposredno po prevratu še kot generalni sekretar CK KPSZ začasno suspendiral delovanje partije in podpisal dva predsedniška dekreta – o departizaciji in o začasnem prehodu partijske lastnine v roke sovjetov ljudskih odposlancev – ki dejansko pomenita začetek likvidacije stare partije. Ker se to